

kaznovanje - Nastanek zapora

Drugo poglavje: **Illegalizmi in prestopništvo**

V tem poglavju Foucault diskutira prehod iz kazenske verige do celičnega voza kot simbol in simptom prehoda od javnega uprizarjanja moči do zaporne kazni. Kazenska veriga je ob prelomu stoletja simbolizirala tako pripor kot tudi obliko javnega mučenja. Foucault slikovito prikaže nevarnost procesije kazenske verige, v kateri sodelujejo tudi množice gledalcev, ki na eni strani obsojajo in psujejo, na drugi pa spodbujajo in kažejo znake spoštovanja in pajdaštva do obsojencev. Kazenska veriga iz začetka 19.stoletja je prinesla neke vrste praznik v mesta, skozi katera je šla; pomenila je rajanje in ples. Kljub mučilni funkciji verige pa pri obsojencih ni bilo zaznati znamenj kesanja, temveč nasprotno, v njih je vzbujala noro radost, ki je zanikala kazen. Kazensko verigo so prav zaradi omenjenega kmalu umaknili in jo leta 1837 nadomestili s celičnim vozom, t.i. gibljivim ekvivalentom panoptika, ki je prevoz kaznjencev preobrazil v nekaj skrivnostnega in turobnega, kar pa je v gledalcih zagotovo pustilo zdravilnejši in trajnejši vtis. V celičnem vozu so bili vsi priporniki izolirani v celice, povezane s hodnikom in skrite očem javnosti. Celice so preprečevale kakršnokoli interakcijo med priporniki in tako delovale kot korekcijski aparat – premišljena tehnika za spreminjanje individuov.

Prav tako kot je načrt za korektivno tehniko spremljal načelo kazenskega zapiranja, se je tudi kritika zapora pojavila že zelo zgodaj in zreducirana na šest temeljnih točk ostala skoraj nespremenjena vse do danes:

»zapori ne zmanjšujejo obsega kriminalnosti«; število zločinov se ne zmanjšuje, temveč prej povečuje

»zapiranje povzroča povratništvo; ko pride človek iz zapora, ima več možnosti, da se vanj vrne, kakor poprej« - zapor producira prestopnike in ne spremenjenih individuov

»zapor neogibno izdeluje prestopnike prav z življenjskimi pogoji, v katere so potisnjeni jetniki« – Foucault tu navaja nekoristno delo, nasilno prisilo in številne zlorabe moči

»zapor spodbuja organiziranje okolja prestopnikov, ki so med seboj solidarni, hieriarizirani in pripravljeni na prihodnja pajdašenja« – tu Foucault omenja t.i. protidružbene klube, v katerih se obsojenec nauči spretnosti, s katerimi se bo izmuznil strogostim zakona

»pogoji, ki jih postavljajo spuščnim jetnikom, jih usodno obsojajo na povratništvo« – stalen policijski nadzor, prepoved bivanja, zaznamovanost v družbi..

»zapor dela prestopnike še posredno, tako da potisne v bedo jetnikovo družino«

Zgornjo kritiko zapora pa je treba izrekat v dveh smereh, da »zapor ni bil dejansko korektiven, saj je njegova kaznilniška tehnika ostala na rudimentarni stopnji in da bi, če bi hotel postati korektiven, zgubil kaznovalno moč.« Že več kot stoletje prikazujejo zapor kot zdravilo za njega samega in reforma, ki naj bi to spremenila, ni nikoli zares delovala. Zato se moramo po Foucaultovem mnenju vrniti k njenim osnovnim načelom, ki tvorijo »sedem univerzalnih maksim dobrih kaznilniških razmer«:

»Glavna funkcija kazenskega zapiranja mora biti spreminjanje posameznikovega obnašanja.« - *načelo korekcije*

»Jetniki morajo biti osamljeni ali vsaj razdeljeni glede na kazensko težo njihovega dejanja, zlasti po starosti, dispozicijah, korekcijskih tehnikah, ki jih nameravajo pri njih uporabiti, in po fazah njihovega spreminjanja.« - *načelo klasifikacije*

»Potek kazni mora biti mogoče spreminjati glede na individualnost jetnikov, na rezultate, ki jih dosegajo, na napredovanja ali povratništva.« - *načelo modulacije kazni*

»Telo mora biti eden izmed najpomembnejših dejavnikov pri preobrazbi in postopni socializaciji jetnikov.« - *načelo dela kot obveznosti in pravice*

»Jetnikova vzgoja je iz zornega kota javne moči hkrati nujen previdnosten ukrep v interesu družbe in obveznost do jetnika.« - *načelo kaznilniške vzgoje*

»Režim v zaporu mora vsaj delno kontrolirati specializirano osebje, ki ima moralne in tehnične zmožnosti, da bdi nad dobro vzgojo individuov, in je to tudi njegova naloga.« - *načelo tehnične kontrole zaprtosti*

»Po zaporu morajo priti na vrsto kontrolni in pomagalski ukrepi vse do dokončne readaptacije nekdanjega jetnika.« - *načelo dodatnih institucij*

Ti ponavljajoči predlogi potrjujejo Foucaultovo tezo, da zapora ne smemo jemati kot tri zaporedne etape, temveč kot simultani sistem, sistem s štirimi členi, ki vsebuje; »disciplinsko dopolnilo zapora – element presežene oblasti; produkcijo objektivnosti, tehnike in kaznilniške racionalnosti – element pripojene vednosti; dejansko vnovično uvajanje, če ne kar stopnjevanje zločinskosti, ki bi jo moral zapor uničevati – element narobe učinkovitosti; in še ponavljanje reforme, ki je kljub svoji »idealnosti« izomorfna disciplinskemu delovanju zapora – element utopične podvojitve. Ta domneven neuspeh zapora je torej eden izmed učinkov moči, ki jih lahko damo na skupni imenovalec t.i. karceralnega sistema. Foucault v nadaljevanju ugotavlja, da je kljub navidezni neuspešnosti zapora, njegov namen v tem, da markira prestopnike in jih producira. Namen zapora torej ni odpraviti kršitev, temveč da le-te razlikuje, distribuira in uporabi. Kaznovalnost potemtakem ne bi zatirala ilegalizmov, temveč le diferencirala in jim zagotavljala splošno ekonomijo. Glavna naloga reforme iz 18. stoletja je neke vrste boj proti ilegalizmom, katerih ravnovesje je bilo že zdavnaj porušeno. Na prehodu stoletja pa se je pojavila nevarnost novih, ljudskih ilegalizmov, ki so bili razdeljeni na tri procese:

razvoj političnih razsežnosti ljudskih ilegalizmov; prakse, ki so bile dotlej lokalizirane, so se lahko med revolucijo iztekle v odkrite politične boje

razvoj kmečkih ilegalizmov zoper nov režim zemljiške lastnine, ki ga je vzpostavila buržoazija in se pri tem okoriščala z revolucijo

specializacija kriminalitete; združitve različnih vrst ilegalizmov, ki predstavljajo novo grožnjo

Prav tako so se na prehodu stoletja ljudski ilegalizmi trikrat posplošili:

vrnili so se v splošen političen horizont

usmerili so se eksplicitno na družbene boje

povezale so se različne oblike in ravni kršitev

Čeprav so imeli ti procesi le obliko zametka, so vzbujali strah pri buržoaziji; pojavi se mit o barbarskem in nemoralnem razredu, ki naj bi bil zunaj zakona. Tudi zakon sam je bil sicer obveza za vse državljane, namenjen pa je bil le »najštevilčnejšim in najmanj razsvetljenim razredom; družbena kategorija, ki je zadolžena za red, z uporabo zakonov sankcionira drugo, ki ji je usojen nered.« Zakon in sodstvo torej ne zanikata razredne asimetrije, ki očitno depriviligira in diskriminira ta t.i. nemoralni razred. Kljub navideznemu neuspehu, pa zapor vendarle doseže svoj namen in izzove posebno obliko ilegalizma, jo izolira od drugih oblik in organizira kot zaprto okolje prestopništva. Prestopništvo pa pri tem ne velja za nek nasilen ilegalizem, ampak je prej rezultat kaznovanja, ki omogoča nadziranje ilegalizmov. Produkcija prestopništva je koristna, saj izpostavi in izolira določene ilegalizme in hkrati omogoča, da druge oblike ilegalizmov ostanejo v senci. Prestopništvo torej ni nekaj, kar bi kazenski aparat skušal omejiti, je bolj učinek kaznovanosti, ki omogoča, da diferenciramo, urejamo in kontroliramo ilegalizme. Prav zato zapor žanje velike uspehe s produkcijo prestopništva, ki je iz političnega in ekonomskega vidika mogoče najmanj nevarna oblika ilegalizma in povrhu še uporabna. Tu se poraja vprašanje, zakaj zapor producira prestopništvo, proti kateremu se hkrati bori? Prestopništvo ima kljub negativni konotaciji določene prednosti:

prestopništvo je mogoče nadzirati, saj so prestopniki navadno majhna skupina

to vase zaprto prestopništvo je mogoče usmeriti k tistim oblikam ilegalizma, ki so najmanj nevarne

prestopništvo se da neposredno uporabiti; primer koloniziranja – okolje, ki je ločeno in se da z njim manipulirati

prestopništvo je lahko agens za ilegalizem vladajočih skupin; prestopniki kot politični obveščevalci

Organizacija prestopništva pa ne bi bila mogoča brez političnega nadzora. Prav nadziranje prestopništva omogoča vladi kontrolo nad celotnim družbenim poljem. »Splošno nadzorovanje prebivalstva je oko vlade, ki je nenehno odprto in bdi nad vsemi državljani, ne da bi jih pri tem izpostavilo kakršnemukoli prisiljevalnemu ukrepu...«. Prestopništvo, ki je

eden izmed objektov policijskega nadzora, pa je hkrati eden izmed privilegiranih instrumentov tega nadzora. Nadzorovanje deluje samo v duetu z zaporom, ki producira organizacijo prestopništva. Zapor in policija skupaj ustvarjata zaprt svet prestopništva, pri čemer vsak izmed njiju podpira drugega: »Policijsko kaznovanje oskrbuje zapor s kršilci, ki jih ta spreminja v prestopnike, tarče in pripomočke policijskih kontrol, ki redno pošiljajo nekatere izmed njih nazaj v zapor.« Pojavljati se začnejo številna neuspešna prizadevanja ločitve prestopništva od najnižjega razreda, med katerimi je bolj znana polemika o zločinu in kazni pri ljudskih častnikarjih. Ti namreč opozarjajo, da izvira prestopništva ne gre pripisovati zločinskemu individuu, temveč družbi. Slaba družbena organizacija je tista, ki ni zmožna poskrbeti na človekove temeljne potrebe in v njem poruši ali izbriše možnosti, aspiracije in zahteve, ki se kasneje pokažejo v zločinu. Prav tako se zakon zlomi, ko pride do ilegalizmov vladajočega sloja; tovrstno prestopništvo zakoni tolerirajo, sodišča mu prizanašajo, tisk pa mu zagotavlja diskretnost. To pa je ravno tisto, proti čemur se borijo ljudski častnikarji; namreč ločitev prestopništva od ilegalizmov in legalizmov vladajočega razreda – neodvisnost od aspiracij vodilnih.